

CEVAHİRÜ'L-AHBAR Fİ HASAYİLİ'L-AHYAR'DA GÜNCEL TÜRKÇE SÖZLÜK'LE ANLAMCA ÖRTÜŞEN DEYİMLER*

*Burhan BARAN***

ÖZET

Deyimler, Türkçe Sözlük'teki tanımıyla genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbekleridir. Genellikle mecaz anlam ifade etmeleri, kalıplaşmış olmalarıyla birlikte anlatım güzelliği açısından da çok önemli bir yere sahiptirler. Bu özellikleri deyimlerin eskiden beri vazgeçilmez anlatım unsurları olarak kullanılmasını sağlamıştır. Ancak bu anlatım güzelliğini ortaya çıkarmak için onların kendilerine has özellikler taşıdığını unutmadan değerlendirme yapmalıyız. Deyimleri oluşturan kelimelerin yerine eş anlamlılarını bile kullanmak mümkün değildir. Kalıplaşmış olan bu kelime gruplarını ancak bir bütünlük içinde ve herhangi bir kelimesini değiştirmeden anlam vermek suretiyle değerlendirirsek o zaman incelediğimiz metni daha doğru anlamış ve yorumlamış oluruz. Deyimleri oluşturan kelimeleri ayrı ayrı düşündüğümüz zaman şüphesiz bu anlamlar ortaya çıkmayacak, metinleri yanlış veya eksik yorumlamamız kaçınılmaz olacaktır.

Edebi metinlerde deyimler, vazgeçilmez bir anlatım güzelliği olarak eskiden beri kullanılmaktadır. Biz de yüzyıllar öncesinden günümüze ulaşan bu anlatım harikalarından bir kısmına değinip bunları araştırmacıların dikkatine sunmak istedik. Bunun için anlatım harikaları olarak vasıflandırdığımız deyimleri çokça barındıran, XVI. yüzyılda tercüme edilmiş, Cevahirü'l-Ahbar fi Hasayili'l-Ahyar adlı yazma eseri seçtik. Tercüme olan bu eser, mensur Yusuf kıssası ile manzum dinî hikâyelerden oluşmaktadır. Çalışmamızda, bu eserde geçen deyimleri Türk Dil Kurumu'nun çıkardığı güncel Türkçe Sözlük'teki deyimlerle şekil ve anlam bakımından karşılaştırdık. Bu karşılaştırma sonucunda makale konumuzun sınırını "sözlükteki deyimlerle anlam bakımından örtüşen deyimler" olarak belirledik.

Anahtar Kelimeler: XVI. yüzyıl, güncel Türkçe Sözlük, deyimler.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü, El-mek: b.baran@dicle.edu.tr

**IDIOMS IN CEVAHİRÜ'L-AHBAR Fİ HASAYİLİ'L-AHYAR
CORRESPONDING TO CONTEMPORARY TURKISH
DICTIONARY IN TERMS OF MEANING**

STRUCTURED ABSTRACT

According to the definition of Turkish Dictionary, idioms are stereotyped phrases signifying a quite interesting, different meaning. They are generally stereotyped and have figurative meanings, along with occupying an important place in terms of making influential expressions. These features led them to be used as the indispensable, longstanding elements of expression. However, we should evaluate them without forgetting they have specific features, to be able to make influential expressions. It is not possible even to use their synonyms instead of the words forming the idioms. Only if we evaluate these stereotyped phrases by considering them as a whole and without changing any of its words then can we understand and interpret the text more accurately. When we consider the words forming the idioms separately, these words surely will not infer anything and it will be inevitable to misinterpret the texts.

In literary texts idioms have been used for enriching the expressions since the times immemorial. By mentioning a part of these extant expression wonders, we wanted to present them to the regards of researchers. Thus, we chose the manuscript named Cevahirü'l-Ahbar fi Hasayili'l-Ahyar translated in the XVI. Century because it includes an enormous amount of the idioms we described as expression wonders. The translated manuscript consists of the prose of Yusuf's parable and some poetic tracts. In our work, we compared the idioms in the book with the ones in Turkish Language Society's contemporary Turkish Dictionary in terms of morphology and meaning. As a result of the comparison, we determined the subject limit of our article as "the idioms corresponding to the idioms in the dictionary in terms of meaning."

There are two copies of Cevahirü'l fi Hasayili'l-Ahyar. Two third of the copy that we examine is prosaic, one third of it is poetic. In the prosaic part there are Yusuf (Joseph) anecdote, verses, hadiths, and short religious verses and in the poetic part there is only religious tales. One of the remarkable aspects of the work is that it is rich as idioms. Especially in the poetics there are more idioms. Some of these idioms overlap with the contemporary idioms in the Turkish Dictionary in terms of both form and meaning. And the other parts also overlap both form and meaning but there are some word and sound changes. We can separate the idioms that overlap with the Turkish Dictionary into three groups. As we did entry the idioms in the Turkish Dictionary, in the regimentation of this part we will give the contemporary equivalents of idioms in Turkish Dictionary:

1- Some of the idioms in the work overlap with the idioms in the Turkey Turkish in terms of both form and meaning. The current equivalents in the Turkish Dictionary of the idioms that we identify in this group is: ağır gelmek (find something difficult), aklı gitmek (be perplexed), bağına basmak (nestle), can yakmak (hurt), diş bilemek (nurse a grudge), dünyaya gelmek (be born), elden gitmek (be lost),

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015*

elinde büyümek (raise the child), elinde kalmak (be at the mercy of sm), elinde olmak (be in one's power), emek çekmek (work hard), eteğine düşmek, gam çekek (grieve), gönül bağlamak (set one's heart on), gözden nihan olmak (dissappear), gurbete düşmek (be in a foreign land), gücü yetmek (be strong enough), günah işlemek (sin), hasret çekmek (yearn for), hatırına gelmek (cross one's mind), hayrete düşmek (be amazed), hisse almak (acquire share), hor bakmak (scorn), ibret almak (draw a lesson), intikam almak (revenge), insafa gelmek (come to reason), kıran girmek (decimate), kulak tutmak (listen), kulağına girmemek (not to understand), mecal kalmamak (be exhausted), meşakkat çekmek (suffer hardship), ramak kalmak (be almost), ömür sürmek (last a lifetime), örnek almak (take an example by), reva görmek (deem proper), söz tutmak (keep one's promise), suretine girmek (assume the form of), şeytana uymak (yield to temptation), teselli bulmak (console oneself), vücuda gelmek (appear), yaş dökmek (shed tears), yol bulmak (contrive), yol gitmek (advance), yola düşmek (set of on a journey), yola gitmek (set off), yoldan çıkmak (fall from), yüz göstermek (show up), yüz sürmek (show respect and love), yüz tutmak (begin), zahmet çekmek (suffer trouble), zarar gelmek (be wronged by).

2- Some idioms in our texts is same in terms of the meaning with current Turkish, in words there are small some voice changes that comes from the era's special sounds properties. The current equivalents in the Turkish Dictionary of the idioms that we identify in this group is: akıl erdirememek veya ermemek (be unable to make head or tail of), azap çekmek (suffer anguish), başkaldırmak (revolt against), boyun vermek (waisting), canına kastetmek (commit suicide), el vermek (give a leg up), eli ermek (find the time to do smth), fırsat bulmak (find an opportunity), fırsat vermek (give an opportunity), gam yememek (not to worry), gözden geçirmek (review), gözleri dolmak (be about to cry), ıstırap çekmek (suffer), kendine gelmek (pull round), murat almak (reach to wish), murada veya muradına ermek (attain one's desire), namaza durmak, ruhunu teslim etmek (give up the ghost), takat getirmek (put up with), teselli vermek (relieve), uykuya varmak (be out like a light), ümidini kesmek (give up hope), üstüne düşmek (get one's head on), vücuda getirmek (bring something into being), yerine gelmek (come into its own), yerine getirmek (carry out), yol vermek (sen done about one's business), yükünü çekmek (sustain) , yüzüne vurmak (filling in sm's theeth).

3- In regimentation the third group idioms are same as meaning but different as vocabulary. Word changes generally arise from the usage of Turkish instead of Arabic or Persian words that were used in the time of text translation or the changes in the "verb" part of idioms. . The current equivalents in the Turkish Dictionary of the idioms that we identify in this group is: acayibine gitmek (find smth strange), ahde vefa etmek (keep one's promise), akli gitmek (be perplexed), aklından çıkmak (slip one's mind), bağına basmak (take sm to one's bosom), başına iş açmak (bring trouble on), benzi sararmak (grow pale), boyun vermek (waisting), can gelmek (get refreshed), cana kıymak (commit suicide), canına kastetmek (make an attemp on someone's life), canına geçmek veya işlemek veya kâr etmek, dilinden düşürmemek (keep harping on something), dünya gözüne zindan olmak veya görünmek veya kesilmek (lead a dog's life), dünyaya gözlerini kapamak veya yummak (pass away), dünyayı zindan veya zehir

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

etmek veya dünyayı başına dar etmek (lead someone to dog's life), eceli gelmek (the term of one's life to expire), elde etmek (procure), ele geçmek (come to hand), elinde bulunmak veya olmak, eline geçmek (be in one's power), eteğinden ayrılmamak (glued to someone), fırsat beklemek veya aramak (wait for an opportunity), fırsatı kaçırmamak (retain), fikir yormak (think hard), fitne sokmak (create trouble), gam çekmek (grieve), geçmez akçe (a back number), gönül veya gönlünü almak (placate), gönül bağlamak (set one's heart on), gönül vermek (löse one's heart to), gözden nihan olmak (disappear), gözleri dolmak veya dolu dolu olmak (to fill with tears), hayret etmek (boggle at something), hayrette kalmak (boggle at something), hoşuna gitmek (like), huy edinmek (fall into a habit), hüzün duymak (feel sorry), iç açmak (cheer up), içi açılmak (feel relieved), ileriye görmek (foresee), insanlıktan çıkmak (löse one's human feeling), intizar etmek (curse), kalbi ferahlamak (feel relieved), kapı açmak (open some doors for smö), kendini alamamak (not contain one's self for), kulak tutmak (listen), kulağına küpe olmak veya etmek (be taught a lesson), murada veya muradına ermek (attain one's desire), ödü kopmak veya patlamak (almost jump out of one's skin), ruhunu teslim etmek (give up the ghost), ses vermek (give out a sound), söz almak (get the floor), söz dinlemek veya tutmak (listen to advice), suç işlemek (commit an offence), takati kalmamak veya kesilmek (languish), teselli etmek veya vermek (console), toprağı düşmek (be dead and buried), tuzak kurmak (set a snare), tuzağı düşmek (rise to the bait), uzak düşmek (drift apart), ümidini kesmek (give up hope), ünsiyet peyda etmek (be intimate with smö), vellele kopmak (hammer at), yabancı saymak veya tutmak (cast smö away), yaş akıtmak veya dökmek (cry for), yaşlara boğulmak (break into tears), yerine getirmek (carry out), yol almak (advance), yolu düşmek (happen on), yoluna can veya canını vermek (die for), yüreğı yanmak (tear your heart out), yüz çevirmek (turn away from), yüz göstermek (appear), yüz suyu dökmek (beg for), zuhur etmek (appear).

Key Words: XVI. Century, contemporary Turkish Dictionary, idioms.

1. Giriş:

Deyimler, metinleri doğru anlama ve yorumlamada önemli bir yere sahiptir. Çünkü deyimlerin kendilerine has bir anlamları vardır. Deyimleri oluşturan kelimeleri ayrı ayrı düşündüğümüz zaman şüphesiz bu anlamlar ortaya çıkmayacaktır.

Eskiden beri deyimler, edebi eserlerde vazgeçilmez bir anlatım güzelliğı olarak kullanılmaktadır. Bu anlatım özelliklerini ortaya çıkarma hususunda araştırmacılarca art zamanlı ve eş zamanlı olmak üzere çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Şahin, Kaşgarlı'dan günümüze organ isimleriyle kurulmuş deyimler üzerinde durduğu makalesinde deyimlerle ilgili şu hususlara değinmektedir: “*Deyimler, dillerin anlatım yollarını çeşitlendiren, somut, gerçek anlamdan yola çıkarak soyut durumları somutlaştırma yolunda son derece etkili olan, bir dilin söz varlığında önemli bir yere sahip dil birlikleridir. Deyimler bunun yanında aynı dili konuşan insanların dünyaya bakış, algılayış ve aktarış yollarındaki ortaklığı anlatırlar. Dilin birleştirici özelliğı dilin önemli unsuru olan deyimlerde kendini biraz daha etkili bir biçimde hissettirir. Eski Türkçeden bu yana takip edildiğinde Türk dilinin atasözleri ve deyimlerinde farklı dönemlerde ve coğrafyalarda olsa bile ufak tefek değişiklikler dışında büyük oranda örtüşme gözlemlenmektedir.*” (Şahin, 2009, p.2020-2036).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Kaplan, atasözleri, deyimler ve halk söyleyişlerinin şairler tarafından duygu ve düşüncelerin daha açık ve rahat açıklanmasına, az sözle çok şey anlatılmasına ve sanatsal söyleyişe yardımcı olmasından dolayı edebiyatımızın her döneminde ve her alanında bolca kullanıldığını belirtir (Kaplan, 2009, p.599-635).

Deyimler bakımından incelenmeye geçecek edebi eserlerden biri de Cevahirü'l-Ahbar fi Hasayili'l-Ahyar adlı eserdir. Cevahirü'l-Ahbar fi Hasayili'l-Ahyar, Celalzade Koca Nişancı Mustafa Çelebi'nin eserlerinden biridir. Eser, XVI. yüzyılın ikinci yarısında Ebu Hafis Ömer bin İbrahim el-Ensari'nin Zehrü'l-Kimam adlı Arapça eserinden tercüme edilmiştir.

Celalzade Koca Nişancı Mustafa Çelebi için kısa bir değerlendirme olarak şunları söylemek mümkündür: Bir nişancıda aranan başlıca iki özellik, resmî yazışmaların inşasında ustalık ve devlet kanunlarında uzmanlıktı. Yirmi üç yıl nişancılık hizmetinde bulunan Mustafa Çelebi, bu niteliklerin ikisine de tam olarak sahipti. Padişah adına çıkarılan yazılarda Celalzade'nin kullandığı hitaplar ve ifade biçimleri en az XVII. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Osmanlı bürokrasisinde örnek tutulmuştur. Kendisinden sonra düzenlenen birçok kanunnameye kanunların geçerliliği için Celalzade'nin yetkili merci olarak anıldığı görülmektedir. Osmanlı kanunlarının tutarlı ve kullanışlı bir hukuk sistemi olarak geliştirilmesinde Nişancı'ya müfti-i kanun denilecek kadar bu hukukun itibarının artmasında, hatta Sultan Süleyman'a Kanuni lakabının verilmesinde Celalzade Mustafa'nın büyük payı vardır.¹

İki nüshası olan yazmanın incelediğimiz nüshasının yaklaşık üçte ikisi mensur, üçte biri manzumdur. Mensur kısımda Yusuf kıssası, ayetler, hadisler, küçük dinî kıssalar, manzum kısımda ise sadece dinî hikâyeler vardır.

Cevahirü'l-Ahbar fi Hasayili'l-Ahyar, deyimler bakımından oldukça zengin bir eserdir. Bu deyimlerin bir kısmı, hem şekil hem anlam bakımından güncel Türkçe Sözlük'teki² deyimlerle örtüşmektedir. Bir kısmı da anlam bakımından örtüşmekte, ancak bazı kelime veya ses değişiklikleri görülmektedir. Bu makalemizde önce güncel Türkçe Sözlük'te geçen deyimleri anlamlarıyla birlikte verecek daha sonra bu deyimlerle anlamca örtüşüp Cevahirü'l-Ahbar fi Hasayili'l-Ahyar'da geçen deyimleri geçtiği cümle veya dizeyle birlikte sunacağız. Düzen bakımından güncel Türkçe Sözlük'teki sıralamayı esas alacağız.

2. Tespit Edilen Deyimler

acayibine gitmek: yadırgamak, tuhafına gitmek. (TS 2005: 5)

Deyim, CAHA'da 'aceb görünmek şeklinde yer almaktadır: "Bu düş baña ziyâde 'aceb görindi, hıavf iderem." (101b19)

ağır gelmek: 2. yapılması güç gelmek. (TS 2005: 32)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: "Zindânda zamânum taviil oldı, bedenüm-de olan kaydlar baña müzâyaka virdi, güyâ incüklerüm-de yılanlar tolanmış-dur, qalkmaq istesem ağır gelüp otururam." (100b4-7)

ahde vefa etmek: 2. sözünde durmak. (TS 2005: 43)

Deyim, CAHA'da 'ahdine tırmak şeklinde yer almaktadır: "Ol 'ahdleri evvelki oğlı için dağı itmiş idüñüz, amma hıyânet eyledüñüz, 'ahdüñüze tırmaduñuz." (162a5-6)

akıl erdirememek veya ermemek: ne olduğunu anlayamamak, sırrını çözememek. (TS 2005: 49)

¹ İslam Ansiklopedisi, Cilt VII (1993), "Celalzade Mustafa Çelebi Maddesi" Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, s. 261.

² Türkçe Sözlük (2005), Türk Dil Kurumu Yayınları: 549, Ankara.

Deyim, CAHA'da *'aqlı irişmemek* şeklinde yer almaktadır: “Fehm anı haşır itmek-de ‘âcizdür, *'aqlı idrâkine irişmez*” (110a9)

aklı gitmek: 2. çok beğenmek, bayılmak. (TS 2005: 50)

Deyim, CAHA'da *'aqlı gitmek* ve *'aqlı zâyl olmak* şekilleriyle yer almaktadır: “Züleyhâ gördi ki dehşetden ellerini kesdiler, *'aqları gitdi*, dıhk eyledi, eyitdi: Size noldı ki bir lahza içinde nefsünüze kıydıñuz?” (86a3-5)

“Sâyirleri kendüden bî-haberler olup *'aqları zâyl olmışdı.*” (86a8)

aklından çıkmak: unutmak. (TS 2005: 51)

Deyim, CAHA'da *fikrinden gitmek*, *hâşırından çıkmak* ve *hâşırından gitmek* şekilleriyle yer almaktadır: “*Gitmesün bir demde fikrünüden* Hudâ, / Eyleme zıkrını cânuñdan cüzâ.” (74a14)

“Hâzret-i Yûsuf ş.‘a.n.‘a. aña beni zıkr eylesesin, dimişdi, mezkûrun *hâşırından gidüp* Yûsuf'ı unitmişdi.” (102a8-9)

“*Hâşırünüden* çıkmason bir dem Hudâ, / Mâsivâyı eyle gönülden cüzâ.” (141a18)

azap çekmek: 2. çok büyük sıkıntıya uğramak. (TS 2005: 166)

Deyim, CAHA'da *'azâb çekmek* şeklinde yer almaktadır: “Çıkdı evden kendüye ider hitâb, / Ey çeken cü‘ ıztırâbından *'azâb.*” (113b12)

bağrına basmak: 1. kucaklamak. (TS 2005: 178)

Deyim, CAHA'da *bağrına basmak*, *gögsine zâm itmek* ve *sânesine komak* şekilleriyle yer almaktadır: “Peder-i miskin bu hâlete sūznâk ve gâmgîn olup ol serv-i güzini *sânesine kodı*. Ol nihâl-i nâzenîni *bağrına başup* eyitdi: Nūr-ı dîdem, ne hâldür?” (12a17-19)

“Kaşra dâhil oldı, *gögsine zâm idüp* fâhîr libâslar geydürdi, havf itme, didi.” (157b1-2)

başına iş açmak: uğraştırıcı ve üzücü bir işin çıkmasına yol açmak. (TS 2005: 211)

Deyim, CAHA'da *başına iş getürmek* şeklinde yer almaktadır: “*Başuma getürdiler çok işler*, / Kırdılar efsâne vü teşvîşler.” (168a7)

başkaldırmak: 1. ayaklanmak, isyan etmek. (TS 2005: 217)

Deyim, CAHA'da *başkaldırmak* şeklinde yer almaktadır: “*Başkaldurmak* istedüğünde cehd taşları ile urasın ki mazarratı ve ziyânı üzerüñden mündefi‘ ola.” (140a12-14)

benzi sararmak: yüzünün rengi solmak. (TS 2005: 243)

Deyim, CAHA'da *beñzini saz eylemek* şeklinde yer almaktadır: “Lîk açlık kaç' -ı âvâz eylemiş, / Şavtı çıkmaz *beñzini saz eylemiş.*” (114a3)

boyun vermek: buyruk altına girmek. (TS 2005: 308)

Deyim, CAHA'da *boyun virmek* ve *boyun tutmak* şekilleriyle yer almaktadır: “*Vir boyun*, taqdîr-i Hâkîk'a ol muñi‘, / Menzilüñ yarın ola cây-ı refi‘.” (165b19)

“Bendeyem fermânuña *tutdum boyun*, / Rahmet olur baña senden her oyun.” (106a6)

can gelmek: canlanmak, güçlenmek. (TS 2005: 345)

Deyim, CAHA'da *hayât gelmek* şeklinde yer almaktadır: “Ta‘âm sizüñ yanuñuzda hâzırdur, virürsüz, nâsa *hayât gelür.*” (108b7-8)

can yakmak: bir kimseyi büyük zarara ve ziyana sokmak. (TS 2005: 345)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Hâkim olmak halka müşkil şa‘bnâk, / Cānu yaqar, hānmān eyler helāk.” (60b2)

cana kıymak: öldürmek. (TS 2005: 345)

Deyim, CAHA'da *cān u tene kıymak* şeklinde yer almaktadır: “Cāni kırtar virme fırsat düşmana./ Ğāfil olma ol kıyar cān u tene.” (145a2)

canına kasdetmek: 2. birini öldürmeye hazırlanmak. (TS 2005: 346)

Deyim, CAHA'da *cānuna kaşd eylemek* ve *cānuna kaşd itmek* şekilleriyle yer almaktadır: “Kālblerinde hāsed peydā olup cānuna kaşd eylediler.” (12b13-14)

“Dimese ol düşleri ihvānına, / Kimsene kaşd itmez idi cānuna.” (19a17)

canına geçmek veya işlemek veya kâr etmek: çok etkilemek. (TS 2005: 346)

Deyim, CAHA'da *cānuna kār eylemek* şeklinde yer almaktadır: “Şiddet irdi cānuma kār eyledi, / Behcetüm gülzārını hār eyledi.” (113b15)

dilinden düşürmemek: sürekli olarak aynı kişiden veya şeyden söz etmek, sık sık anmak. (TS 2005: 527)

Deyim, CAHA'da *dilden komamak* şeklinde yer almaktadır: “Her nefes Allāh'ı dilden komagıl, / Āb-ı nisyān ile kalbi yumağıl.” (141a19)

diş bilemek: kötülük yapmak için fırsat beklemek, hıncını gösterir bir durum almak. (TS 2005: 540)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Buldi fırsat geldi bir dem yanına, / Her cihetden diş bilirdi cānına.” (96a1)

dünya gözüne zindan olmak veya görünmek veya kesilmek: büyük bir karamsarlık ve umutsuzluk içinde olmak. (TS 2005: 586)

Deyim, CAHA'da *‘ālem kendüye maħbes olmak* şeklinde yer almaktadır: “Oğlı ölen ‘avrata irdi baras, / ‘Ālem oldı kendüye maħbes kafes.” (31b19)

dünyaya gelmek: insan, doğmak. (TS 2005: 587)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Hāzret-i ‘İsā dūnyāya gelüp melek etrāfına cem‘ olmuşlar.” (74b15-16)

dünyaya gözlerini kapamak veya yummak: ölmek. (TS 2005: 587)

Deyim, CAHA'da *dūnyādan güzer itmek* şeklinde yer almaktadır: “‘Uzlet ile itdi dūnyādan güzer, / Şimdi ol bāğ-ı cinān içre gezer.” (63a5)

dünyayı zindan veya zehir etmek veya dünyayı başına dar etmek: bir kimseyi çok sıkıntılı bir duruma sokmak. (TS 2005: 587)

Deyim, CAHA'da *‘ālemi başına teng eylemek*, *‘ālemi göze tārīk eylemek* ve *‘ālemi teng itmek* şekilleriyle yer almaktadır: “Didi niçün tıtduñuz bu ādemi, / Başına teng eyleduñuz ‘ālemi.” (105a8)

“Didi, bekçi gönderüp virduñ gamı, / Göze tārīk eylediler ‘ālemi.” (168a6)

“Kāfirile rüz u şeb ceng itdiler, / Ehl-i küfre ‘ālemi teng itdiler.” (141b15)

eceli gelmek: ölümü veya yok olması kaçınılmaz duruma gelmek (TS 2005: 598)

Deyim, CAHA'da *eceli irişmek* şeklinde yer almaktadır: “Vaqtā ki ikisinuñ bile ecelleri irişüp ‘Azrā’ıl hāzır oldı.” (159b18)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

el vermek: 1. yardım etmek. (TS 2005: 616)

Deyim, CAHA'da *el vermek* şeklinde yer almaktadır: “Tâli‘ üñ firüz olup virürse *el*, / Kardeş ile bir olup meydâni al.” (19a7)

elde etmek: 1. bir şeye sahip olmak. (TS 2005: 617)

Deyim, CAHA'da *ele getürmek* şeklinde yer almaktadır: “Bir gün aña raħm eyledüm, helâldan bir direm gümüş *ele getürdüm*, Bağdâd’a vardum, tâ anuñla etmek ve yoğurt alivireyim.” (140b17-19)

elden gitmek: bir şeyi yitirmek, o şeyden yoksun kalmak. (TS 2005: 617)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Üzerlerine düşman geldi, zafer buldı, cümlesini katl eylediler, memleket *ellerinden gitdi*.” (137b17-19)

ele geçmek: 1. yakalanmak. (TS 2005: 617)

Deyim, CAHA'da *ele girmek* şeklinde yer almaktadır: “Didiler sâriķ durur *girdi ele*, / İtdügi ef‘ âlidür geldi yola.” (105a9)

eli ermek: yapabilmek, ulaşabilmek. (TS 2005: 618)

Deyim, CAHA'da *eli irişmek* şeklinde yer almaktadır: “Her neye ‘azm ide, *eli irişür*.” (86b3)

elinde bulunmak veya olmak: o şeye sahip bulunmak. (TS 2005: 618)

Deyim, CAHA'da *elinde olmak* şeklinde yer almaktadır: “Mısır ehlinüñ riķâblarına seni mâlik kıldı, *ellerinde olan* mâ-melek-leri cümle saña intikâl eyledi.” (122a15-16)

elinde büyülemek: 1. büyütölmek, bakılmak; 2. eğitölmek, bilgi, görgü ve terbiye sahibi olmak, yetiştirölmek. (TS 2005: 618)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Ėazret-i Yüsuf daħı ne‘ am, bunlaruñ *ellerinde büyüdü*m, bunlaruñ üslübi ile Ėüy tıtdum, didi.” (46a15-17)

elinde kalmak: 1. birinin bakımında, yönetiminde ölmek. (TS 2005: 618)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Kendü Beytü'l-Maķdis'e ölmüş revân, / Ėaldı ķardaşı *elinde Ėānmān*.” (30a8)

eline geçmek: 3. yakalamak. (TS 2005: 619)

Deyim, CAHA'da *destine girmek* şeklinde yer almaktadır: “Eyü *girdüñ destüme* gel, tâbi‘ ol, / Ėrzü-yı nefse uy u nâfi‘ ol.” (50b10)

emek çekmek: bir işte çok çalışarak yorulmak. (TS 2005: 631)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Bildi şâyim-dur ķabül itmez yimek, / Muttaşıl iş işledi, *çekdi emek*.” (60b15)

eteğinden ayrılmamak: peşini bırakmamak. (TS 2005: 660)

Deyim, CAHA'da *dāmenini elden komamak* şeklinde yer almaktadır: “‘ Adl ü inşāf ehli olsun ‘āmilüñ, / Ėoma *elden dāmenini* ‘āķılıñ.” (60a19)

eteğine düşmek: yalvarıp yakarmak. (TS 2005: 660)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Yehüdā’nuñ *etegine düşüp* eyitdi: Sen büyük ķarındaşum-sın, şefķatlüsin, başuma neler geldi görürsin. Beni öldürseler ķanumı alacak sen idüñ, diyü zār u zār ağladı.” (28a14-16)

fırsat beklemek veya aramak: en uygun şartı kollamak. (TS 2005: 697)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Deyim, CAHA'da *furşat eylemek*, *furşat gözetmek* ve *furşat istemek* şekilleriyle yer almaktadır: “El çeküp ‘âlem-de ‘uzlet eylemiş, / Bir hümadur, şayd *furşat* eylemiş.” (62b11)

“Gözedür *furşat*ları cân almağa, / Cānı neyler belki imān almağa.” (104a19)

“Toldurupdur âteşile külhanı, / *Furşat* ister içine atar seni.” (71a15)

furşat bulmak: uygun, elverişli zaman bulmak. (TS 2005: 697)

Deyim, CAHA'da *furşat bulmak* şeklinde yer almaktadır: “İblis ol meclise girmege melâ'ikeden *furşat* bulmadı.” (74b16)

furşat vermek: bir işi yapmak için uygun, elverişli şartı sağlamak. (TS 2005: 697)

Deyim, CAHA'da *furşat vermek* şeklinde yer almaktadır: “Cānı kırtar *virme furşat* düşmana./ Ğāfil olma ol kıyar cân u tene.” (145a2)

furşatı kaçırmamak: elverişli durumdan yararlanmak. (TS 2005: 697)

Deyim, CAHA'da *furşatı fevt eylememek* şeklinde yer almaktadır: “Çāre oldur düşmanuñ def' ine bil, / *Furşatı fevt eyleme* tedbîr kıl.” (145a3)

fikir yormak: bir konuda çok düşünmek. (TS 2005: 701)

Deyim, CAHA'da *fikir şarf eylemek* şeklinde yer almaktadır: “*Fikrünü şarf eyle* dāyim ‘avnına, / Nefs-i bî-dîn şerlerinden şavnına.” (141b1)

fitne sokmak: ara bozmak, insanları birbirine katmak. (TS 2005: 707)

Deyim, CAHA'da *fitne kıparmak* şeklinde yer almaktadır: “Memleketümüze *fitne kıparmağ* istersiz. Ben sizi zindāna kıoram, tā şaḥiḥ ḥaberünüzi bilem, didi.” (131b10-11)

gam çekmek: tasalanmak, kaygılanmak, üzülme. (TS 2005: 725)

Deyim, CAHA'da *gam çekmek* ve *gam görmek* şekilleriyle yer almaktadır: “Ğaflet itme dāyim ol Allāh ile, / *Ğam çekermi* bir olanlar şāh ile.” (169a7)

“Pend ü nuşḥa māyil olsa ādemī, / Dāyimā dil-şād olur görmez *gamı*.” (111a19)

gam yememek: tasa etmemek, kaygılanmamak, üzülmemek. (TS 2005: 725)

Deyim, CAHA'da *gam yememek* şeklinde yer almaktadır: “Ḥaḳḳ'ı zıkr it, kıyım ol Allāh ile, / *Ğam yimez*, maḥrem olanlar şāh ile.” (71b7)

geçmez akçe: 2. değerini yitirmiş. (TS 2005: 739)

Deyim, CAHA'da *geçmez pül* (olmak) şeklinde yer almaktadır: “Cāh u kıadrinden düşer ma' zül olur, / İşi altun idi, *geçmez pül* olur.” (124b10)

Şahin, bir makalesinde Türkçede bünyesinde pul sözcüğü bulunan sekiz tane deyim vermiştir. Bunlardan “bir pul etmemek (hiç değeri olmamak), pula almamak (değer vermemek, hiçe saymak), pula saymamak (değer vermemek, hiçe saymak)” deyimleri de CAHA'da tespit ettiğimiz bu deyimle anlamca örtüşmektedir (Şahin, 2014, p.953-968).

gönül almak veya gönlünü almak: 2. kırılan bir kimseyi güzel bir davranışla hoşnut etmek. (TS 2005: 777)

Deyim, CAHA'da *ḥāḫırın tesellî eylemek* şeklinde yer almaktadır: “Günāh benden-dür, ol gülām-ı ‘İmrānî gördüm ki deve üzerinde degül, darb eyledüm, gözlerini āsumāna tutup söylerdi, anuñ du'āsıdur, didi. Re'is-i kıāfile eyitdi: Neyledüñ, bizi ve nefsuñi helāk eyledün, yanına var, *ḥāḫırın tesellî eyle*, didi.” (48a16-19)

gönül bağlamak: severek bağlanmak, içten sevmek, aşık olmak. (TS 2005: 777)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Deyim, CAHA'da *dil bağlamak* ve *gönül bağlamak* şekilleriyle yer almaktadır: “Evvelâ maḥlûka *göñül bağlamak* olmaz. Ḥazret-i Ya' kûb, Yûsuf'a *dil bağladı*. Niçe zamân-lar mübtelâ-yı maḥabbet olup zâr u zâr ağladı.” (21a16-17)

gönül vermek: 1. sevmek, aşık olmak. (TS 2005: 777)

Deyim, CAHA'da *dil virmek* şeklinde yer almaktadır: “Luṭf-ı Ḥaḫ'la cümle iş âsân olur, / Luṭf-ı Ḥaḫ'la *dil viren* insân olur.” (94b16)

gözden geçirmek: 2. niteliğini anlamak için bir şeyin her yanına bakmak, incelemek, muayene etmek. (TS 2005: 788)

Deyim, CAHA'da *gözden geçürmek* şeklinde yer almaktadır: “Birer birer *gözden geçürüp* fikr ü te'emmül kıldı, vezîrleri ve erkânı ile söyleşdi.” (130a10-11)

gözden nihan olmak: gözden kaybolmak. (TS 2005: 788)

Deyim, CAHA'da *dîdeden pinhân olmak* ve *gözden nihân olmak* şekilleriyle yer almaktadır: “Uçdı yâḫût-ı güzîn ol dem hemîn, / Oldı *pinhân dîdeden* seng-i güzîn.” (89b18)

“Ġâyib olup *gözden oldılar nihân*, / MuĠtenem-dür anlar ile bu cihân.” (62a9)

gözleri dolmak veya **dolu dolu olmak:** ağlayacak kadar duygulanmak. (TS 2005: 789)

Deyim, CAHA'da *gözleri ṭolmak*, *gözleri yaşıla pür olmak* ve *gözleri yaşıla ṭolmak* şekilleriyle yer almaktadır: “İşidüp Mâlik bu nev' a sözlere, / *Yaşıla pür oldı ṭoldı gözleri*.” (42a6)

“Bu sözi işidicek ḫuşû' -ı ızhâr idüp *gözleri yaşıla ṭoldı*.” (131b12)

gurbete düşmek: aile ocağından uzak bir yere gitmek. (TS 2005: 800)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Ġurbete *düşdüm enîs* ol ey Ḥudâ! / Olmamışdur kimse luṭfuñdan cüzâ.” (96a13)

gücü yetmek: eldeki imkanlarla ancak altından kalkabilmek, üstesinden gelebilmek. (TS 2005: 802)

Deyim, CAHA'da *ḫudreti irişmek* şeklinde yer almaktadır: “Ṭa'âm almaĠa *ḫudretleri irişmedi*.” (122a1)

günah işlemek: günah sayılan davranışta bulunmak. (TS 2005: 810)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Ḳaşd ile sırren ve âşikâren *günâhlar işlerler* idi, itdükleri ma' şiyetl-er hep defterler olup yazılmışdur.” (134b1-2)

hasret çekmek: özlem duymak. (TS 2005: 853)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Lâ-cerem bu deñlü zamân firḫat u *ḫasret çekdi*, ḫurretü'l-ı aynı olan oĠından ba' id u dür düşdi.” (146a9)

hatırına gelmek: hatırlamak, aklına gelmek. (TS 2005: 857)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “*Ḥâṭırına geldi* ol sâ' at ḫaber, / Var ḫadîşinde dimiş ḫayru'l-beşer.” (151a16)

hayret etmek, hayrete düşmek, hayrette kalmak: şaşmak, şaşırmak, şaşakalmak. (TS 2005: 869)

Deyim, CAHA'da *ḫayret almak*, *ḫayrete düşmek*, *ḫayret gelmek* ve *ḫayret yörenmek* şekilleriyle yer almaktadır: “Melik-i Mışır *düş gördi*, ol düş sebebi ile *ḫayrete düşdi*. (99b10)

“Bu ḫaberdan *geldi ḫayret* âdeme, / *Düşdi ḫalbine* be-Ġayet zezeme.” (111b14)

“İşidüp dervîş ḫâcibden cevâb, / *Ḥayret alup* itdi kendüye ḫiṭâb.” (125b3)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

“Cevâbında Mūsâ'ya *hayret yörendi*.” (153a8)

hisse almak: 2. ders çıkarmak. (TS 2005: 894-895)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “İstimâ' it cân ile bu kışşayı, / Âdem iseñ kışşadan *al hişseyi*.” (71b15)

hor bakmak: değersiz saymak, değer vermemek. (TS 2005: 898)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Luţf-ı Hâk'dur senden incinmezse mür, / Luţf-ı Hâk'dur *bağmamağ* insâna *hor*.” (95b7)

hoşuna gitmek: biri beğenmek. (TS 2005: 900)

Deyim, CAHA'da *hoş gelmek* şeklinde yer almaktadır: “Hâzret-i Yūsuf dağı, sen benüm seyyidümsin, şatun alınmış gülâmuñam, ağır bahâ ile alduñ, lâ-büd saña özüm *hoş gelür*, didiler.” (67b8-10)

huy edinmek: bir davranışı alışkanlık haline getirmek. (TS 2005: 905)

Deyim, CAHA'da *hüy tutmak* şeklinde yer almaktadır: “Hâzret-i Yūsuf dağı ne' am, bunlaruñ ellerinde büyüdüm, bunlaruñ üslûbı ile *hüy tıtdum*, didi.” (46a15-17)

hüzün duymak: hüzünlü duruma gelmek, üzülmek. (TS 2005: 910)

Deyim, CAHA'da *hüzün çekmek* şeklinde yer almaktadır: “*Hüzn çekme* gitdüğine rızq u māl, / Genc çokdur bu cezîre içre al.” (166a12)

ıstırap çekmek: ağrı ve acı içinde kıvrınmak, aşırı derecede üzülmek. (TS 2005: 918)

Deyim, CAHA'da *ıztırâb çekmek* şeklinde yer almaktadır: “Almışam bu söz ile ben 'ibreti, / Çekmişem çok *ıztırâb* u dehşeti.” (42b9)

ibret almak: ders almak. (TS 2005: 924)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Mevtâñuzı arza defn idersiz, andan *ibret almazsız*.” (117a6-7)

iç açmak: gönle ferahlık vermek, gönlü ferahlatmak. (TS 2005: 926)

Deyim, CAHA'da *dil-hoşlık eylemek* şeklinde yer almaktadır: “Zindândan çıkarken zindânda olanlara dil-*hoşlık*-lar eyledi, hâlâş u ferec bulmağlarına ümîzvâr kıldı.” (104a2-4)

içi açılmak: güzel bir şey karşısında sıkıntısı dağılmak, ferahlamak. (TS 2005: 926)

Deyim, CAHA'da *göñli açılmak* şeklinde yer almaktadır: “Karındaşumuz Yūsuf'ı bizüm ile koş, taşra şahrâya çıkup teferrüc idelüm, ni' metler yiyelüm temâşâ idelüm, *göñli açıl*sun, müreffeh olsun, didiler.” (26b10-12)

ileriği görmek: uzağı görmek (ileride ne olacağını kestirmek). (TS 2005: 953)

Deyim, CAHA'da *öñin görmek* şeklinde yer almaktadır: “‘Âkil iseñ her işüñ gözet şoñın, / İbtidâdan *hor bakma gör öñin*.” (29b10)

insafa gelmek: acımasız ve haksız tutumundan vazgeçmek. (TS 2005: 972)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Nefs-i kâfir, gel berü *inşâfa gel*, / Ğill u ğışdan pāk oluban şâfa gel.” (51b9)

insanlıktan çıkmak: 2. insana özgü niteliklerini yitirmek. (TS 2005: 974)

Deyim, CAHA'da *âdemîlikden çıkmak* şeklinde yer almaktadır: “Nefsine mağlûb olan mecnûn olur, / *Âdemîlikden çıkar*, mağbûn olur.” (104b7)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

intikam almak: ölç almak. (TS 2005: 975)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “*İntikām al ‘āşī* bed-nām-dan, / Cevr-pişe ol cefā-āşām-dan.” (118a8)

intizar etmek: 1. beklemek, gözlemek. (TS 2005: 976)

Deyim, CAHA'da *intizār çekmek* şeklinde yer almaktadır: “*Hānesinde zevci çekdi intizār,* / Ehl-i şavm u yok ta‘āma iktidār.” (88a12)

kalbi ferahlamak: yüreği ferahlamak. (TS 2005: 1050)

Deyim, CAHA'da *kalbi gökçek olmak* şeklinde yer almaktadır: “*Ya‘kūb ‘a.s. bu hāleti göricek oğullarınıñ kelimātını tekzīb-den ferāgat eyleyüp kalbi gökçek oldı.*” (146b18-147a1)

kapı açmak: 1. bir şeyin sözünü etmek veya bir işe başlamak. (TS 2005: 1068)

Deyim, CAHA'da *fetḥ-i bāb eylemek* şeklinde yer almaktadır: “*Görmedüm sende velī ef‘ālini,* / Tā bileydüm bu kerāmet hālını. / Luḫfuñıla *fetḥ-i bāb eyle* baña, / Bildür esbābı ḫiṭāb eyle baña. / Didi üstād-ı kebīr ey muḫterem, / Kışşamız var saña aḫvālī direm.” (112b3-5)

kendine gelmek: 1. ayılmak. (TS 2005: 1135)

Deyim, CAHA'da *kendüye gelmek* şeklinde yer almaktadır: “*Ol gice kendüye gelmedi,* tā seḫer irişdi. Mübārek başlarını oğlı Rübīl’ün gögsine koyup ṭayanmışlardı.” (37a9-11).

kendini alamamak: istemeyerek bir işi yapma durumuna girmek. (TS 2005: 1135)

Deyim, CAHA'da *kendüye mālīk olımamak* şeklinde yer almaktadır: “*Bir pāre ifākat bulup qaraya ‘özr itdi,* bu ḫabr anamuñ-dur, geçdügüm gibi *kendüme mālīk olmadum,* nefsumi ihtiyārsuz üzerine atdum, didi.” (47b16-17)

kıran girmek: 1. kısa bir zaman içinde çok sayıda ölmek. (TS 2005: 1157)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “*Zulmle ḫayvāna girürmiş kıran,* / Zulmle bal itmez olurmuş ḫovan.” (120a1)

kulak tutmak: dinlemek, işitmek istemek. (TS 2005: 1248)

Deyim, CAHA'da *gūşını tutmak, gūşını urmak, kulaḫ tutmak* ve *kulaḫ urmak* şekilleriyle yer almaktadır: “*Gūşuñı tut* diñle nāzik kıssayı, / Bezl ider saña cevāhir ḫişşeyi.” (111b7)

“*Cān ile bu kışşaya ur gūşuñı,* / Cevher-i ḫāş ide gör mengūşuñı.” (141b9)

“*Tercümān her gāh ki anlardan nesne şorup cevāb vireler,* ‘ādet üzre şuvā‘a *kulaḫ tutup* anlara bildürdi ki virdükleri ḫaber şaḫīḫ-midür, kızb-midür, şuvā‘ ḫaber vire. (130b11-14)

“*Ḥazret-i Yūsuf şuvā‘a toḫınup āvāz virdi,* *kulaḫ urup* eyitdi.” (131a10)

kulağına girmemek: söylenilen sözlere önem vermemek, söylenenleri anlamamak, benimsememek. (TS 2005: 1249)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “*Nefsine maḫlūb oldı ol zelīl,* / *Girmedi kulağına* pend-i delīl.” (117b12)

kulağına küpe olmak veya etmek: başa gelen bir durumdan alınan dersi unutmamak. (TS 2005: 1249)

Deyim, CAHA'da *gūşa mengūş eylemek, gūşına gūşvār itmek* ve *gūşına mengūş itmek* şekilleriyle yer almaktadır: “*Ey bu nāzik kışşayı gūş eyleyen!* / Dürr-i pend-i *gūşa mengūş eyleyen!*” (169a5)

“*Gūşvār it gūşuñı* bu kışşayı, / Behredür ol lā-cerem al ḫişşeyi.” (60b4)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

“Didi derviş söyle şāhum ḥalūñi, / *Gūşuma mengūş idem aqvālūñi.*” (126a16)

mecal kalmamak: güç kalmamak, güçsüzleşmek. (TS 2005: 1358)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Yā Rabb, senūñ ma‘ rifetūñe ḳalbüm ve zikrūñe lisānum ḳalmışdı, anı daḥı ḳurt yirse seni zikre *mecāl ḳalmaz*, baña zarar irişür, didi.” (170b2-4)

meşakkat çekmek: sıkıntı içinde olmak. (TS 2005: 1378)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Anlar senūñ için ta‘ ab u *meşakḳat çekerler*, senūñ yoluña māl dökerler, didi.” (66a15)

murat almak: dileğine kavuşmak. (TS 2005: 1421)

Deyim, CAHA'da *murād almak* şeklinde yer almaktadır: “Vuşlatından istedi *ala murād*, / Gide hicrān ola ḥüsn-i ittiḥād.” (142b18)

murada veya muradına ermek: isteğine kavuşmak, dileği gerçekleşmek, arzusu yerine gelmek (TS 2005: 1421)

Deyim, CAHA'da *maḳşūda irmek*, *maḳşūda irişmek* ve *murāda irmek* şekilleriyle yer almaktadır: “Her işūñ Allāh için olsun müdām, / Olasın *maḳşūda irüp şād-kām.*” (169a8)

“Çoḳ dām u ḥileler ḳurdum, siyāset ve şavlet gösterdüm, *maḳşūda irişmedüm.*” (138a11-12)

“Sicn ve ‘azāb-ı elīm irāde eyledi, *murāda irmedi.*” (56a3)

namaza durmak: namaza başlamak. (TS 2005: 1454)

Deyim, CAHA'da *namāza ḫurmak* şeklinde yer almaktadır: “Anuñ için bir ümmet vardur ki *namāza ḫurduḳları vaḳt melā’ike şufūfi gibi şafları ola.*” (147a16-17)

ödü kopmak veya patlamak: çok korkmak. (TS 2005: 1529)

Deyim, CAHA'da *cigeri öçmek* şeklinde yer almaktadır: “Anlara zindāncı gelür ise ḳorḳularından *cigerleri öçer.*” (100b8-9)

ömür sürmek: 2. yaşamı belli şartlar içinde sürüp gitmek. (TS 2005: 1541)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Sām, beş yüz yıl ‘*ömür sürüp vefāt itmişdi.*” (76a14-15)

örnek almak: bir şeyden kendisi için ders çıkarmak. (TS 2005: 1548)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Ḳışşadan gel ‘*āḳılā! Al örneḡi*, / İsteriseñ Ḥaḳ rızāsın görmeḡi.” (90a1)

ramak kalmak: bir şeyin olmasına çok az kalmak. (TS 2005: 1643)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Mevte irmiş ḥāleti ḡāyet za‘ if, / Bir *ramaḳ ḳalmış ḥayātından naḥif.*” (20a15)

reva görmek: bir davranışı, bir olayı bir kimse için uygun görmek. (TS 2005: 1655)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: ““Aḳlı nāḳış sözde itmedi ḥaḫā, / Ḥaḳḳ’a ‘işyān itmeḡi *görmez revā.*” (114a13)

ruhunu teslim etmek: ölmek. (TS 2005: 1663)

Deyim, CAHA'da *cāñi teslīm eylemek* ve *teslīm-i rūḥ itmek* şekilleriyle yer almaktadır: “Bunı didi *cāñi teslīm eyledi*, / İşini altun ile sīm eyledi.” (62a2)

“Pes düşüp *teslīm-i rūḥ itdi* hemİN, / Raḫmet ide aña Rabbü'l-‘ālemİN.” (115a1)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

ses vermek: herhangi bir sesi çıkarmak. (TS 2005: 1739)

Deyim, CAHA'da *āvāz virmek* şeklinde yer almaktadır: “Hâzret-i Yūsuf şuvā‘a toķınup *āvāz vir*di, kulaķ urup eyitdi.” (131a9-10)

söz almak: 2. birinin bir işi yapacağını kesin olarak bildirmesini sağlamak. (TS 2005: 1803)

Deyim, CAHA'da *‘ahd u veşāk almak* şeklinde yer almaktadır: “Bilmezmişiz, atamız sizden niçe *‘ahd u veşāk*lar aldı. Bundan evvel daķı Yūsuf için *‘ahdler* eylemiş idüñüz, *ķat‘-ı* rahm eyledük, *nefsüm*üze *zulum* kıldıķ, *‘ahdüm*üze *hıyānet* eyledük, *ķarındaşumuzu* *zāyi‘* itdük.” (162b1-4)

söz dinlemek veya **tutmak:** söylenen bir sözü, verilen bir öğüdü benimsemek, davranışlarını bunlara uydurmak. (TS 2005: 1803)

Deyim, CAHA'da *nuşķ tutmak*, *pend tutmak* ve *söz tutmak* şekilleriyle yer almaktadır: “Baķ fakire *tutduğ*ıyķun *nuşķ u pend*, / *‘Āķibet* şāh oldı mīr-i ercümend.” (169a10)

“Ol *sözi* *tutsa*ñ *‘aceb* devlet senüñ, / *‘Ālem* içre *‘izzet* ü rif at senüñ.” (111b6)

suç işlemek: yasaya, töreye aykırı bir davranışta veya harekette bulunmak. (TS 2005: 1815)

Deyim, CAHA'da *cerīme işlemek* şeklinde yer almaktadır: “Bu kişi *‘aceb* *cerīme* işlemişler ki bu derece şu‘ *übete* mübtelā olmuş, didiler.” (170b11-12)

suretine girmek: bir şeyin görünüşüne, biçimine benzemek. (TS 2005: 1821)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Şeytānuñ *ķudreti* yokdur ki benüm *şuretüm*e *girüp* bir kişi anı düşde göre.” (24b7-8)

şeytana uymak: kötü bir şey yapma isteğine kapılmak. (TS 2005: 1863)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Hakķı *ķorsın* *uyuban* *şeytāna* sen, / Eylemezsin *kāruñı* *merdāne* sen.” (51b13)

takat getirmek: dayanmak, katlanmak. (TS 2005: 1888)

Deyim, CAHA'da *tāķat getürmek* şeklinde yer almaktadır: “Kālbünde evvelki *hālet*lerden nesne *ķaldımı?* Eyitdi: *Kimdür* ki aña *tāķat* *getüre.*” (137a11-12)

takati kalmamak veya **kesilmek:** gücü azalmak, bitmek. (TS 2005: 1888)

Deyim, CAHA'da *tāķati taķ olmak* şeklinde yer almaktadır: “Ol bahār-ı *şüküfte* ve *māh-ı* dü-heftenüñ *firāķı* ile *zār u nizār* oldı. *Nevhalar* eyledi, *tāķati taķ* oldı.” (94a16-17)

teselli bulmak: avunmak. (TS 2005:)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Zamāne anı benden ayırdı, görmez oldum, bilmezem *şag-mıdır* ki *cemālin* görmege *ümiz* eyleyem, *vefāt* itmiş-midür *tesellī* *bulam.*” (147b12-14)

teselli etmek veya **vermek:** avutmak, avundurmak. (TS 2005: 1964)

Deyim, CAHA'da *tesellī virmek* şeklinde yer almaktadır: “Hâzret-i Ya‘ *ķüb*, Yūsuf’a *tesellī* *virüp* düşüni ta‘ *bir* eyledi.” (12b14-15)

toprağa düşmek: ölüp gömülmek. (TS 2005: 1995)

Deyim, CAHA'da *toprağa yüz komaķ* şeklinde yer almaktadır: “Bu *hiķāba* kimsene *virmez* *cevāb*, / *Yüz* *ķomış-lar* *toprağa* *‘ālem* *hārāb.*” (41a19)

tuzak kurmak: 2. birini güç ve tehlikeli bir duruma düşürmek için düzen hazırlamak, komplo kurmak. (TS 2005: 2015)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Deyim, CAHA'da *dām kırmak* ve *kemān kırmak* şekilleriyle yer almaktadır: “Mekr-i şeytândan emîn olmak olmaz ki peygâmbler ile oğulları arasına girüp ne *dām*-lar *kırdı*”. (21b1-2)
“Hâzret-i Ya'kûb'ı gör ol pāk-dîn, / Kardeşi teşhîr için *kırdı kemān*.” (19a8)

tuzağa düşmek: birileri tarafından hazırlanan kötü bir duruma uğramak, oyuna gelmek. (TS 2005: 2015)

Deyim, CAHA'da *ağa düşmek* şeklinde yer almaktadır: “Cümlemüz *ķahr* oldu girdük toprağa, / Biz uçar şah-bâz iken *düşdük ağa*.” (41b3)

uykuya varmak: 1. uyumak. (TS 2005: 2044)

Deyim, CAHA'da *uyhuya varmak* şeklinde yer almaktadır: “*Uyhuya* varmışdı ol dem zâhîde, / Maḥrem-i 'işmet olan ol 'âbîde.” (30b18)

uzak düşmek: uzak olmak, uzak bulunmak. (TS 2005: 2048)

Deyim, CAHA'da *ba'îd düşmek*, *dûr düşmek* ve *ıraq düşmek* şekilleriyle yer almaktadır: “Casûslar sefer iderler, âḥbâr-ı şahîḥa getirürler ve maṭiyye şahîḥ olur, 'adû *ıraq düşer*.” (146a2-3)
“Lâ-cerem bu deñlü zamân firķat ü ḥasret çekdi, ķurretü'l-'aynı olan oğlından *ba'îd u dûr düşdi*.” (146a9-10)

ümidini kesmek: artık olacağını beklememek. (TS 2005: 2057)

Deyim, CAHA'da *ümüzi kesmek* ve *ümüzüñ ḥablını kesmek* şekilleriyle yer almaktadır: “Bilmezem sağ-mıdur ki görmek recâ eyleyem veya meyyit-midür, *ümüz kesem*, ol ecluden maḥzûnam, diyü şayḥa itdi, yıķıldı.” (154b19-155a1)

“*Kesme* luḥfından *ümüzüñ ḥablını*, / Çalma 'işyân ile ğaflet ṭablını.” (152b12)

ünsiyet peyda etmek: dostluk, arkadaşlık kurmak, samimi olmak. (TS 2005: 2059)

Deyim, CAHA'da *üns tıtmak* şeklinde yer almaktadır: “Bizüm *ķatumuzda* a'zam kerâmet odur ki oğullarımız tîzcek gönderesiz. Anlar ile *üns tıtup* dururuz.” (148a1-3)

üstüne düşmek: bir kimseyle veya bir şeyle çok ilgilenmek. (TS 2005: 2063)

Deyim, CAHA'da *üstüne düşmek* şeklinde yer almaktadır: “*Düşüp üstüne* didüm ey Müslimîn, / Bu şabî oğlum durur ḥaḳķe'l-yaḳîn.” (51a18)

velvele kopmak: büyük gürültü çıkmak. (TS 2005: 2086)

Deyim, CAHA'da *velvele düşmek* şeklinde yer almaktadır: “Zulmle olur cihânda zelzele, / Zulmle eṭrâfa *düşer velvele*.” (120a2)

vücuda gelmek: ortaya çıkmak, oluşmak, meydana gelmek, olmak. (TS 2005: 2099)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Ol sebebler vasıtası ile ol maḥķüm ve maḳdûr olan umûr *vücûda* ve *zuhûra gelir*.” (99a13-14)

vücuda getirmek: meydana getirmek, var etmek. (TS 2005: 2099)

Deyim, CAHA'da *vücûda getirmek* şeklinde yer almaktadır: “Mülûkdan kimseneye müyesser olmayan emrleri ve ḥâletleri *vücûda getürdüñ*, yiryüzinde sen icâd itdügüñ şan'at-ları kim itmege *ķâdirdür*.” (122b13-15)

yabancı saymak veya tutmak: yabancı gibi görmek, yabancı olarak benimsemek. (TS 2005: 2102)

Deyim, CAHA'da *yad görmek* şeklinde yer almaktadır: “*Ķardeşüñ* yolında eyle cân sebil, / *Yad görme* *ķardeşüñi*, cân bil.” (19a3)

yaş akıtmak veya dökmek: ağlamak. (TS 2005: 2142)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Deyim, CAHA'da *dumū* 'dökmek, eşk dökmek, gözyaşı dökmek ve yaş dökmek şekilleriyle yer almaktadır: "Gözleri yaş döker pür-hün olur, / Nâle ile yaşları gül-gün olur." (168a11)

"Züleyhâ, Yûsuf'ı çünkü zindâna gönderdi, peşimân ve hasta-dil ve bîmâr-ten oldu. Sâ' aten-fe-sâ' at ser-zenişler virüp gözyaşlarını dökdi. (94a13-15)

"Tevbe kıldum eyledüm Hâkık'a rücû', / Gözlerümden yaşıla döküdüm *dumū*." (114a19)

"Ol çeşm-i dūr-bîne reşk ki firâk-ı 'ışk-ı cānān ile eşk döke." (10a12-13)

yaşlara boğulmak: çok ağlamak. (TS 2005: 2142)

Deyim, CAHA'da *gözleri yaşıla bārān olmak, gözleri pür-āb olmak, gözlerin yaşıla pür itmek, gözlerinin yaşını seyl itmek, gözyaşın reh-güzer itmek ve yire yaşını komak* şekilleriyle yer almaktadır: "Havf-ı Haccâc ile lertzân oldu, / Gözleri yaşıla bārān oldu." (96b2)

"Uyanup ol uyğudan bî-h'āb olur, / Hemm ü gam-dan gözleri pür-āb olur." (89b11)

"İşidüp hatun şeyhün sözlerin, / Yaşıla pür itdi ol dem gözlerin." (21a9)

"Bu kelâmı işidicek mecâlleri qalmanı, gözlerinüñ yaşını seyl itdiler." (164a6-7)

"Anasına gönderüp virdi haber, / Āh idüp gözyaşın itdi reh-güzer." (63a12)

"Ağladılar döktiler gözyaşını, / Her birisi yire kodı yaşını." (89a15)

yerine gelmek: 1. yapılmak, olmak. (TS 2005: 2169)

Deyim, CAHA'da *yirine gelmek* şeklinde yer almaktadır: "Buluşup müstâklar birbirine, / Geldi Hâkık'ıñ emri cümle yirine." (144b10)

yerine getirmek: 1. istenileni, gerekeni yapmak. (TS 2005: 2169)

Deyim, CAHA'da *yirine getirmek, yirine komak ve yirine koymak* şekilleriyle yer almaktadır: "Hâtemüñüz ile emrünüzi yirine getirürem." (108b19)

"Kaşd kıldı sözlerini tütmağa, / Hem veşâyâsın yirine komağa." (62a3)

"Allāhu te'ālā, kavmünüñ sözlerini işitdi, saña kaşdlarını gördi, beni tağlar üzerine koduğı meleke gönderdi. Ne emr iderseñ ve ne dilerseñ, yirine koya didi." (34a10-13)

yol almak: yolda ilerlemek. (TS 2005: 2189)

Deyim, CAHA'da *kaş'-ı tarîk eylemek, kaş'-ı tarîkat eylemek ve menzil almak* şekilleriyle yer almaktadır: "Gice içre eyleyüp kaş'-ı tarîk, / Aldı gitdi hânesine ol şefîk." (30b7)

"Lā-büd ol şehre 'azîmet eyledi, / Giderek kaş'-ı tarîkat eyledi." (111b16)

"Yarağlar görmeyüp menzil alur, atlarıñ ve yorğalarıñ bulunmaz ise yayan kalduñ, qademde ne kadar kuvvet ü tākāt ola yorılırsın." (49a11-13)

yol bulmak: çare bulmak. (TS 2005: 2189)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: "Yûsuf'ı yimek isterler, kırtarmağ dilerem, hâlaşına yol bulmadum." (26b17-18)

yol gitmek: yolda ilerlemek. (TS 2005: 2189)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: "Mışır'dan bir gün, bir gicelik yol gitdiler." (156a17)

yol vermek: 1. geçmesine izin vermek. (TS 2005: 2189)

Deyim, CAHA'da *yol virmek* şeklinde yer almaktadır: "Görmezmsin Benî İsrâ'il'e deñiz içinde niçe yol virdi." (98b14-15)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

yola düşmek: yola çıkmak, yol almaya başlamak. (TS 2005: 2189)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Hâzret-i Ya‘küb, ehli ve evlâdı ile *yola düşdiler*.” (17b18)

yola gitmek: yolculuğa çıkmak. (TS 2005: 2189)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “*Yola gitme*ge mecâlleri yoğıdı.” (36b12)

yoldan çıkmak: 2. doğru yoldan ayrılmak. (TS 2005: 2190)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Toğrı yol, rāh-ı şerî‘ atdur hemîn, / *Çıkma* ol *yoldan* hâkîkatdür hemîn.” (60a16)

yolu düşmek: 1. o yerden geçmesi gerekme. (TS 2005: 2190)

Deyim, CAHA'da *yolu irmek* şeklinde yer almaktadır: “*Yolu* bir bâzâra ırmış izdiğâm, / Halk alup virmekde cümle hâş u ‘âm.” (104b17)

yoluna can veya canını vermek: birinin uğruna ölmek. (TS 2005: 2190)

Deyim, CAHA'da *yolına cânı teslîm eylemek* ve *yolında cân sebîl eylemek* şekilleriyle yer almaktadır: “Cürm ü ‘işyândan çatı bîm eylerem, / *Yoluña* bu cânı teslîm eylerem.” (88a5)

“*Çardeşüñ yolında eyle cân sebîl*, / Yad görme çardeşüñi, cân bil.” (19a3)

yükünü çekmek: bütün ağırlığını taşımak, her türlü eziyete katlanmak. (TS 2005: 2205)

Deyim, CAHA'da *yük çekmek* şeklinde yer almaktadır: “Salţanat şuglına mâyil olmadı, / *Çekmedi yük*, hamle çâyil olmadı.” (63b16)

yüreği yanmak: 1. çok acımak. (TS 2005: 2209)

Deyim, CAHA'da *göñli biryân olmak* şeklinde yer almaktadır: “Züleyhâ’nuñ gözleri giryân, *göñli biryân oldı*.” (94b11)

yüz çevirmek: gösterdiği ilgiyi kesmek. (TS 2005: 2212)

Deyim, CAHA'da *yüz döndürmek* şeklinde yer almaktadır: “Sâyir bürâderlerine çağurup meded istedi. Cümlesi *yüz döndürüp* cefâlar eylediler, Yüsuf’ı koyup gidüp.” (27b12-14)

yüz göstermek: ortaya çıkmak. (TS 2005: 2212)

Deyim, CAHA'da *rû göstermek* ve *yüz göstermek* şekilleriyle yer almaktadır: “Hîdmetüñe irmek itdüm ârzü, / Ol ümizüm luţfla *gösterdi rû*.” (112a9)

“Bu eşnâda Hâzret-i Yüsuf’a envâ‘-ı vesvese *yüz gösterdi*.” (86b1-2)

yüz sürmek: aşırı sevgi göstermek için yere eğilmek. (TS 2005: 2213)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “İncinüp tacir irişdi şâhına, / *Yüz sürüp* ihlâş ile dergâhına.” (168a8)

yüz tutmak: 1. bir şey, olmak üzere bulunmak. (TS 2005: 2213)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Nevm esfârına *yüz tutdı* ‘uyün, / Yumdılar göz ‘âlem içre nâ‘imün.” (105b16)

yüzüne vurmak: ayıplayarak kusurunu yüzüne söylemek. (TS 2005: 2214)

Deyim, CAHA'da *yüzine urmak* şeklinde yer almaktadır: “Kesmedüñ cürmile rızkın kimsenüñ, / *Urmaduñ yüzine* zerğın kimsenüñ.” (127a14)

yüzsuyu dökmek: onurunu sarsacak kadar çok yalvarmak. (TS 2005: 2217)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

Deyim, CAHA'da *āb-ı rû dökme* şeklinde yer almaktadır: “Senden özge nāsa *dökmem āb-ı rû*, / Dermende rāhm kıl ey tünd-*hû!*” (114a5)

zahmet çekmek: sıkıntıya katlanmak, güçlkle karşılaşmak (TS 2005: 2220)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Üç def a gāyet ile *zahmet çekdüm.*” (35b5-6)

zarar gelmek: kötülük gelmek. (TS 2005: 2224)

Deyim, CAHA'da aynı şekilde yer almaktadır: “Bunları mevtden şağındum ki *zarar gelmeye*, her ne itdüm ise mecmū'ı Allāh emriyledür.” (122b3-4)

zuhur etmek: ortaya çıkmak, görünmek, belirlemek. (TS 2005: 2242)

Deyim, CAHA'da *zuhūra gelmek* şeklinde yer almaktadır: “Ol sebebler vasıtası ile ol maḥkūm ve maḥdūr olan umūr vücūda ve *zuhūra gelür.*” (99a13-14)

3. Sonuç

Celalzade Koca Nişancı Mustafa Çelebi, yazmadaki mahareti, ifade biçimlerindeki ustalığı ile ün kazanmış bir şahsiyettir. Onun tercüme eserlerinden biri olan Cevahirü'l-Ahbar fi Hasayili'l-Ahyar'da bu mahareti tam anlamıyla görmek mümkündür. Cevahirü'l-Ahbar fi Hasayili'l-Ahyar, deyimler bakımından oldukça zengin bir eserdir. Özellikle manzumelerde deyimlere daha çok yer verilmiştir. Bu deyimlerden güncel Türkçe Sözlük'le anlamca örtüşenleri üç gruba ayırabiliriz. Makalemizde güncel Türkçe Sözlük'teki deyimleri madde başı yaptığımız için bu bölümdeki tasnifimizde, eserde geçen deyimlerin güncel Türkçe Sözlük'teki karşılıklarını vereceğiz:

1. Eserdeki deyimlerden bazıları, Türkiye Türkçesindeki deyimlerle hem şekil hem anlam bakımından birebir örtüşmektedir. Bu grupta tespit ettiğimiz deyimlerin güncel Türkçe Sözlük'teki karşılıkları şunlardır: ağır gelmek, akli gitmek, bağına basmak, can yakmak, diş bilemek, dünyaya gelmek, elden gitmek, elinde büyüme, elinde kalmak, elinde olmak, emek çekmek, eteğine düşmek, gam çekmek, gönül bağlamak, gözden nihan olmak, gurbete düşmek, gücü yetmek, günah işlemek, hasret çekmek, hatırına gelmek, hayrete düşmek, hisse almak, hor bakmak, ibret almak, intikam almak, insafa gelmek, kıran girmek, kulak tutmak, kulağına girmemek, mecal kalmamak, meşakkat çekmek, ramak kalmak, ömür sürmek, örnek almak, reva görme, söz tutmak, suretine girmek, şeytana uymak, teselli bulmak, vücuda gelmek, yaş dökmek, yol bulmak, yol gitmek, yola düşmek, yola gitmek, yoldan çıkmak, yüz göstermek, yüz sürmek, yüz tutmak, zahmet çekmek, zarar gelmek.

2. Metnimizdeki bazı deyimler ise anlamca günümüz Türkçesiyle aynı olup kelimelerde, dönemin kendine özgü ses özelliklerinden kaynaklanan küçük ses farklılıkları görülmektedir. Bu grupta tespit ettiğimiz deyimlerin güncel Türkçe Sözlük'teki karşılıkları şunlardır: akil erdirememek veya ermeme, azap çekmek, başkaldırmak, boyun vermek, canına kastetmek, el vermek, eli ermek, fırsat bulmak, fırsat vermek, gam yememe, gözden geçirmek, gözleri dolmak, ıstırap çekmek, kendine gelmek, murat almak, murada veya muradına ermek, namaza durmak, ruhunu teslim etmek, takat getirmek, teselli vermek, uykuya varmak, ümidini kesmek, üstüne düşmek, vücuda getirmek, yerine gelmek, yerine getirmek, yol vermek, yükünü çekmek, yüzüne vurmak.

3. Tasnifimizde üçüncü grubu oluşturan deyimler ise anlamca aynı olup kelime bakımından farklılık göstermektedir. Kelime farklılıkları genellikle metnin tercüme edildiği dönemde kullanılan Arapça veya Farsça kelimeler yerine günümüz Türkçe kelimelerinin kullanılması ya da deyimlerin fiil kısmında görülen değişikliklerden kaynaklanmaktadır. Bu grupta tespit ettiğimiz deyimlerin güncel Türkçe Sözlük'teki karşılıkları şunlardır: acayibine gitmek, ahde vefa etmek, akli gitmek, aklından çıkmak, bağına basmak, başına iş açmak, benzi sararmak, boyun vermek, can gelmek, cana

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

kıymak, canına kastetmek, canına geçmek veya işlemek veya kâr etmek, dilinden düşürmemek, dünya gözüne zindan olmak veya görünmek veya kesilmek, dünyaya gözlerini kapamak veya yummak, dünyayı zindan veya zehir etmek veya dünyayı başına dar etmek, eceli gelmek, elde etmek, ele geçmek, elinde bulunmak veya olmak, eline geçmek, eteğinden ayrılmamak, fırsat beklemek veya aramak, fırsatı kaçırmamak, fikir yormak, fitne sokmak, gam çekmek, geçmez akçe, gönül veya gönlünü almak, gönül bağlamak, gönül vermek, gözden nihan olmak, gözleri dolmak veya dolu dolu olmak, hayret etmek, hayrette kalmak, hoşuna gitmek, huy edinmek, hüznün duymak, iç açmak, içi açılmak, ileriye görmek, insanlıktan çıkmak, intizar etmek, kalbi ferahlamak, kapı açmak, kendini alamamak, kulak tutmak, kulağına küpe olmak veya etmek, murada veya muradına ermek, ödü kopmak veya patlamak, ruhunu teslim etmek, ses vermek, söz almak, söz dinlemek veya tutmak, suç işlemek, takati kalmamak veya kesilmek, teselli etmek veya vermek, toprağa düşmek, tuzak kurmak, tuzağa düşmek, uzak düşmek, ümidini kesmek, ünsiyet peyda etmek, velvele kopmak, yabancı saymak veya tutmak, yaş akıtmak veya dökmek, yaşlara boğulmak, yerine getirmek, yol almak, yolu düşmek, yoluna can veya canını vermek, yüreği yanmak, yüz çevirmek, yüz göstermek, yüzüsu dökmek, zuhur etmek.

KISALTMALAR

CAHA: Cevahirü'l-Ahbar fi Hasayili'l-Ahyar

TS: Türkçe Sözlük (Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005)

KAYNAKÇA

AKSAN, Doğan (1998), Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi, Engin Yayınevi, Ankara.

AKSOY, Ömer Asım (1988), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

ARSLAN EROL, Hülya (2008), Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişimleri, Türk Dil Kurumu Yayınları: 928, Ankara.

BARAN, Burhan (2011), Celalzade Koca Nişancı Mustafa Çelebi, Cevahirü'l-Ahbar Fi Hasayili'l-Ahyar, İnceleme-Metin-Dizin, 2 Cilt, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, X+989 Sayfa.

Bursalı Mehmed Tahir (2000), Osmanlı Müellifleri, Hazırlayanlar: Mustafa Tatçı Cemal Kurnaz, Bizim Büro Basımevi, Ankara.

Celalzade Mustafa Çelebi, Cevahirü'l-Ahbar fi Hasayili'l-Ahyar, Nuruosmaniye Kütüphanesi, No. 2356, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, No. 787.

DEVELLİOĞLU, Ferit (1996), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

İmlâ Kılavuzu (2012), Türk Dil Kurumu Yayınları: 859, Ankara.

İslam Ansiklopedisi, Cilt VII (1993), "Celalzade Mustafa Çelebi Maddesi" Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, s. 260-262.

KANAR, Mehmet (2010), Farsça-Türkçe Sözlük, Say Yayınları, İstanbul.

KAPLAN, Yunus (2009), "Sâbit'in Şiirlerinde Atasözleri, Deyimler ve Halk Söyleyişleri / Proverbs, Idioms And Sayings In Sabit's Poem" Turkish Studies - International Periodical

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/4 Summer 2009, p. 599-635, ANKARA-TURKEY.

Örnekleriyle Türkçe Sözlük (2000), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

ÖZEZEN, Muna Yüceol (2001), “Türkçe Deyimler Üzerine Birkaç Söz”, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, S 600, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 869-879.

PALA, İskender (2009), Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, İstanbul.

SARI, Mustafa (2007), Türkçede Art Zamanlı Değişmeler (Yüz Hadis Yüz Hikâye Örneği), Pegem A Yayıncılık, Ankara.

ŞAHİN, Erdal (2014), “Türkçede Para Birimleriyle İlgili Deyimler ve Bunların Anlam Bilimsel Karşılaştırılması / Comparative Semantic Analysis Of Turkish Idioms Related To Currency” Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/9 Summer 2014, p. 953-968, ANKARA-TURKEY.

ŞAHİN, Hatice (2009), “Kaşgarlı’dan Günümüze Organ İsimleriyle Kurulmuş Deyimler / Idioms Are Made The Names Of The Organ From Kaşgarlı To Today” Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/3 Spring 2009, p. 2020-2036, ANKARA-TURKEY.

Türkçe Sözlük (2005), Türk Dil Kurumu Yayınları: 549, Ankara.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1995), “Onaltıncı Asır Ortalarında Yaşamış Olan İki Büyük Şahsiyet Tosyalı Celalzade Mustafa ve Salih Çelebiler” Türk Tarih Kurumu Belleten 1958, Cilt XXII, S 87, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 391-422.

Yeni Tarama Sözlüğü (1983), Düzenleyen: Cem Dilçin, Türk Dil Kurumu Yayınları: 503, Ankara.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

BARAN, B., Cevahirü'l-Ahbar Fi Hasayili'l-Ahyar'da Güncel Türkçe Sözlük'le Anlamca Örtüşen Deyimler, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/4 Winter 2015, p. 129-148, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7859>, ANKARA-TURKEY

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/4 Winter 2015

